

Niers

behandeling geen kwalijke zaak, maar het lijkt mij toch nuttig, wanneer op dit punt zoveel mogelijk gelijk werd gehandeld. Het praktische gevolg ervan schijnt te zijn, dat de rechtbanken die na ontvangst van het adoptieverzoek direct een behandelingsschema vaststellen eerder aan hun trek komen wat de adviezen betreft, met name van de centrale adoptieraad, dan die welke rustig afwachten. Zou de Minister er bezwaar tegen hebben hierover eens met de kinderrechtshouders, die meen ik een contactgroep hebben, te praten? Overigens is mij uit de enquête wel gebleken, dat de griffies het request met bijlagen vrijwel direct doorsturen voor advies en dat na ontvangst der adviezen de verzoeken ook als regel vlot worden afgedaan.

De Minister zelf wijst in zijn memorie van toelichting, blz. 15, op de achterstand bij de raden voor de kindbescherming in de sector van onderzoek en rapportage, in het bijzonder bij de behandeling van adoptiezaken. Het perspectief is echter nogal somber. Wijzend op het groeiend aantal adoptiezaken, onder meer door verkorting van de opvoedingstermijn, zegt de Minister, dat het wel niet te vermijden zal zijn dat de achterstand in deze tak van werkzaamheden vooralsnog zal toenemen.

Desondanks zou ik toch met klem een beroep op Minister Polak willen doen die maatregelen te treffen welke kunnen bevorderen, dat de duur van het voorbereidend onderzoek tot het uiterste zou worden beperkt. Een termijn van 8 maanden zou toch haalbaar moeten zijn. Een dergelijke termijn ligt, lijkt mij, ook geheel in de ratio van de wet, als ik denk aan artikel 971 van het Wetboek van Rechtsvordering.

In de kring van de Nederlandse Vereniging van Pleegouders en ook in sommige arrondissementen bij de advocatuur, bestaat de indruk – maar het is niet bewijsbaar – dat de onderzoeken in adoptiezaken wel eens onder in de stapel terecht komen. In veel adoptiezaken is er reeds een contact met en onderzoek door de raden voor kindbescherming geweest in verband met de ontheffing uit de voogdij en de plaatsing bij vereniging of pleeggezin. Bij interlandelijke adopties is vaak een home-study gemaakt voor de instanties in het buitenland, waardoor relevant materiaal op tafel ligt. Ik vraag mij wel af, of verschillende raden niet te grote perfectie nastreven – soms zelfs naar mijn gevoel op bureaucratie af – door bij het onderzoek van het adoptieverzoek nog eens weer diep op alle merites van de zaak in te gaan. Zijn wij één van de laatste staten geweest, die de wettelijke adoptie hebben geïntroduceerd, de gevolgen van deze aarzeling werken, lijkt me, nog steeds mentaal na in de vaak lange duur van de wettelijke procedure, vooral wat de voorbereiding betreft en de instelling van het onderzoeksgaan, c.q. de betrokken maatschappelijk werker of werkster.

Ik sluit mijn betoog, dat in feite een appel op de Minister inhoudt een snellere afdoening van adoptieverzoeken te bevorderen, op dit punt af met enkele concrete vragen:

1. Is intussen na 13 jaar ervaring met de wettelijke adoptie in ons land, ook in het licht van de evolutie van dit instituut, het nut en dus de noodzaak van een advisering en door de betrokken raad voor de kindbescherming en voor ieder geval door de centrale adoptieraad nog nodig? Beide adviezen samen vragen een tijd van 8 tot 15 maanden; alleen het formele advies van de centrale adoptieraad kost 2 tot 4 maanden.

2. Door het stijgend aantal interlandelijke adopties en de hierbij aan de orde komende vraagstukken van internationaal privaatrecht lijkt het me gewenst, dat ons land spoedig het adoptieverdrag van Straatsburg en het Haags adoptieverdrag ratificeert. Wat kan de Minister hierover zeggen?

3. De groei van het aantal interlandelijke adopties wordt in belangrijke mate veroorzaakt door het feit, dat het aantal voor adoptie in aanmerking komende Nederlandse kinderen relatief gering is.

Is dit ook niet hieraan te wijten, dat de verschillende voogdijverenigingen niet altijd vlot meewerken aan de overdracht van de voogdij aan geïnteresseerde en passende pleegouders, omdat het subsidie in de personeelskosten gerelateerd is aan

Niers e. a.

het aantal pupillen? Dit werkt, lijkt mij, het aanhouden van een bepaald vast aantal kinderen in de inrichtingen in de hand.

4. Is er geen behoefte aan een centrale registratie van onder voogdij staande en in beginsel voor adoptie in aanmerking komende kinderen? Mijn indruk is namelijk, dat door te veel instanties met te veel verschillende normen voor hun beleid wordt gewerkt.

Ik wacht graag het antwoord van de Minister af.

De heer **Van der Werff** (V.V.D.): Mijnheer de Voorzitter! Op 1 april van dit lopende jaar, het is al gememoreerd, vond de behandeling van de begroting 1969 voor Justitie hier plaats. Nog geen 9 maanden later ligt die van 1970 voor ons en concreet voor mij, die pas sedert Prinsjesdag deel van deze Kamer uitmaakt. Dit leidt tot een tekort aan incubatieperiode! Maar wij plegen ons Justitia allerminst als een couveusekindje voor te stellen. Eerder in de weelderige rijkdom van Rubensiaanse vormen: als een struise deerne of – in veiliger taalgebruik – als een forse dame.

Maakt dat verschil: „deerne” of „dame”?

Zal een Nederlandse rechter in functie een dame – een „vrouw van standing”, met Olliaanse of Bommeliaanse wendingen, als U dat liever wilt – anders bejegenen dan een deerne, in de pejoratieve zin van „veile deerne” dan wel te verstaan?

Als die rechter goed en voor zijn taak berekend is, zal hij niet anders kunnen, zal hij beide vrouwen niet geheel gelijk, wat ze ook mogen hebben gedaan, mogen behandelen, omdat zij totaal van elkaar verschillen in spraak, in opvattingen, in hun gehele patroon van normen en waarden.

De eis van het „*sum cuique tribuere*” uit de eerste alinea van de memorie van toelichting van dit jaar kan slechts vervuld worden als de dragers van de rechterlijke macht ook de ars, juist de ars aequi et boni beheersen. Alleen dan zal ons volk vertrouwen in die rechterlijke macht koesteren en behouden. Op het benoemingsbeleid, op de samenstelling van die rechterlijke macht zal de Minister derhalve steeds zijn aandacht moeten blijven richten.

Zijn reservoir aan mogelijkheden blijft echter, ook waar hij bewust naar een breed scala van sociologische geleidingen streeft om uit te putten, beperkt, sterker: *l'embarras du choix* is hem – bij mijn weten – in het geheel niet gegeven! Op deze problematiek moge ik evenals andere sprekers iets dieper ingaan.

De eis van verstandelijk peil en academische opleiding acht ik essentieel voor een verantwoorde rechtsbeoefening. Doch er is meer nodig voor iemand, die over het lot van medemens moet kunnen en mag beschikken, nl. een persoonlijkheid, die afstand kan nemen, die kan objectiveren, maar die daarnaast – ik zeg uitdrukkelijk niet: daartegenover! – in menselijke bewogenheid moet kunnen meevoelen en zich moet kunnen inleven; een rechter moet dus een grote mate van menselijkheid en evenwichtigheid eigen zijn. Het is wel opvallend, dat juist in het geval van een gebrek aan distantie, bij een te groot maatschappelijk engagement – tenminste zo voel ik het – van bepaalde rechters, plots de publieke opinie, die anders zo om betrokkenheid roept, de term „klassejustitie” gaat hanteren.

Maar ik was met het opsommen van eigenschappen nog niet klaar: een rechter moet ook nog produktief zijn, dat wil zeggen, tot uitspraken komen en dan – en dat is zeker niet het minst belangrijk voor een goede gang van zaken aan een rechtbank – kunnen werken, kunnen samenwerken in teamverband. Verder moeten we toch denken aan de wenselijkheid van contacten in het maatschappelijk leven, want de functie werkt natuurlijk naar aard en inhoud op den duur sterk isolerend; en ten slotte hoort er een vleugje artisticeit bij; ik noemde die kunst van de rechtsbeoefening al, maar het vleugje heeft wijder strekking: men denke aan het „theater van rechtspleging”; decorum acht ik in tegenstelling tot een van de vorige sprekers functioneel van waarde, niet om de

Van der Werff

burger te epateren of te verbijsteren, evenmin als gezagsymboliek, maar wel omdat bijv. het ambtsgewaad de simpele menselijke drager tot groter plichtsbetrachting en dieper inzicht in eigen verantwoordelijkheid zal prikkelen. Sommigen hebben dat nodig; wijselijk is het reglementair voorgeschreven. Doch ook de verdachte en zeker het publiek in zijn totaliteit behoeven die plechtigheid ter zitting. Bij kinderrecht-spraak is het overigens vaak anders en daar gedraagt de rechter zich dan ook terecht naar.

Mijn fractievoorzitter zei onlangs: Strafrechtspraak is een vorm van beschaving. En prof. Van Veen schreef in een recente aflevering van het Tijdschrift voor Strafrecht: „Het proces is een heel oude cultuurvorm”. Om nog een karakteriserende zin uit dat lezenswaardige artikel over „De betekenis van het strafproces voor onze samenleving” te citeren: „Het strafproces trekt aan door het spelkarakter”. Overigens liet de heer Van Wijk zo juist het woord „kijkspul” vallen, zij het in iets ander verband.

Twee wegen staan de Minister open voor het aantrekken van deze supermensen, mensen die hij voor het leven benoemt, met andere woorden: hij moet wel op voorhand overtuigd zijn van de goede hoedanigheden van de betrokkenen en uiterst selectief te werk gaan. Of voor hem daarbij de keuzemogelijkheden bestaan zoals bij voorbeeld in een internationaal Nederlands concern, dat slechts een van de tien academisch gevormde reflectanten aanneemt, heb ik al in twijfel getrokken. Het zijn bovendien mensen, die hij door koppeling aan ambtelijke inschaling niet zoveel te bieden heeft qua betaling; met andere woorden ook hierdoor krijgt hij niet veel aanbod. Dit is overigens een handicap voor meer departementen.

De ene weg is het zelf in het eigen bedrijf opnemen van jonge juristen; die melden zich aan met een goedgunstige beoordeling van hun hoogleraar – wat de hoogleraren van de karaktereigenschappen van hun studenten, zelfs van hun kandidaten weten was en is bij dergelijke aantallen studerende vanzelfsprekend minimaal; de aanwezige hooggeleerden, waaronder de Minister zelf, zullen mij deze constatering hopelijk niet euvel duiden – maar worden gelukkig ook getest bij de rijkspsychologische dienst. Dit is toch het geval? Ik vraag dit speciaal, omdat mr. Hugenholz in zijn beschouwing over klassejustitie in „Intermediair” van 12 september 1969 laatdunkend schrijft over de beoordeling van de entree in de rechterlijke macht door „psychologisch ongeschoolden”. Is de Minister met mij van mening, dat die tests, zoals deze worden afgenomen, wel voldoen? Wordt ook een terugkoppeling van de ervaringen met degenen, die in de organisatie een plaats hebben gekregen, geëffectueerd? Dit acht ik nl. ook voor de toekomst van groot belang. Bij de bepaling van de geschiktheid spelen, naar ik verwacht, noch de voorgeschiedenis van de proefpersoon, noch zijn antecedenten, noch de kapitaalcracht van zijn ouderlijk huis of een studie met beurs, noch zelfs zijn uitverkorene dan wel een verkregen celibatairschap een rol? Kortom, zij of hij wordt als mens toch uitsluitend op persoonlijke kwaliteiten beoordeeld?

Nu zal er in de toekomst wel een zekere verbreding van de sociologische spreiding van de ouders verwacht mogen worden, maar veel stel ik mij daar toch niet van voor: slechts een gering percentage van de Nederlandse jeugd volgt v.w.o., nog minder gaan studeren, slechts een uitermate gering percentage van die studenten, die niet uit het „establishment” voortkomen, voelt zich tot de rechtenstudie aangetrokken en als ze dat al doen, in nog veel geringer mate tot een loopbaan als rechter. In dit verband zou ik wel willen waarschuwen tegen een idealiseren van de „averechtse stamboom”; zoals Paul van Ostayen dat sarcastisch noemt: iemand is niet extra gekwalificeerd, omdat hij uit een eenvoudig milieu komt! Maar ook daar kijkt de rijkspsychologische dienst niet naar.

Met de Minister (memorie van toelichting blz. 18) be-treure ik het, dat de tweede weg voor voorziening in de

schaarste aan rechters nog zo weinig oplevert, té weinig, vooral omdat ook ik het standpunt onderschrijf, dat een 50 pct. inbreng uit die groepering, die als jurist een deel van zijn leven in het maatschappelijk verkeer actief en direct bezig geweest is alvorens rechter te worden, bijzonder gewenst is.

Maar waar ligt de aantrekkelijkheid voor de succesvolle jurist van middelbare leeftijd? Gewaakt zal er moeten worden tegen een in arren moede opteren voor de minder geslaagde: hier zal de testbatterij en het oordeel van de in het rapport Witsen Elias voorgestelde adviescommissie – die komt er toch? en naar ik verwacht met een brede samenstelling in de zin van grote maatschappelijke variatie – niet mogen transigeren met aanvaarde normen. Overigens geef ik persoonlijk slechts dan een beroep op deze categorie ook maar enige kans van slagen, indien wegen en mogelijkheden worden ontworpen voor een uiterst discrete wijze van aanmelding, maar bovendien de zekerheid wordt gewaarborgd van een eventueel volkomen geruisloze manier van afwijzen zonder dat de particuliere of beroepsomgeving van betrokkene daar enige „Ahnung” van kan krijgen!

Ik zou de gevolgtrekking willen maken, dat niet zozeer sprake is van „milieugebondenheid” van de rechterlijke macht als wel van de gebondenheid van het benoemingsbeleid van de Minister aan het aanbod van gegadigden.

Kort moge ik verder de volgende onderwerpen aanroeren: Een lange duur van diverse procedures acht ik verantwoord en noodzakelijk, voorzover de rechtszekerheid daarmee gediend is; bij adoptie b.v. zowel ten gevolge van de wettelijk gestelde verzorgingstermijn – tegenwoordig teruggebracht tot twee jaar en er gaan zelfs stemmen op ook die termijn in te korten; in dit verband wijs ik op de Nijmeegse dissertatie van dr. Nota – als op grond van de voorgeschreven rapportage. Toch moet onderkend worden, dat in deze en andere gevallen het inschakelen van adviesinstanties vaak vertragend werkt, terwijl de rapportage dan nog niet eens altijd duidelijke taal spreekt; kernachtige, betrekkelijk summiere rapporten op korte termijn lijken mij in vele gevallen te prefereren; kan de Minister dit op enigerlei wijze bevorderen? Van groot nut acht ik hierbij de poging opstellers en verbruikers van rapporten elkaars jargon te leren kennen, zoals is gesignaleerd in de memorie van toelichting op blz. 12, linkerkolom.

Ook de procedures van administratief-rechterlijke en civiele aard duren soms zeer lang; heeft de Vereniging van Kamers van Koophandel medio van dit jaar de Minister niet uiteengezet, hoezeer dit euvel op het bedrijfsleven drukt? Wat denkt de Minister hieraan te gaan doen? Graag wil ik daarbij aantekenen, dat de lange duur van administratief-rechterlijke procedures zich natuurlijk allerminst tot dit departement beperkt en ook kan ik begrip opbrengen voor de benodigde tijdsfactor in verband met zittingsdagen, beroepsmogelijkheden en termijnen. Hebben in 1966 niet de opstellers van het „Rapport inzake versnelling van de Civiele Procedure”, dat als bijlage aan het „Advocatenblad” van 15 april 1967 werd toegevoegd, niet juist de verkorting van gestelde termijnen of een zich strakker houden aan de voorgeschreven minima, dus zonder nodeloze overschrijding, aangegeven als uitwegen uit de impasse van de trage rechts-gang? Valt langs deze weg te bespoedigen, nu wij in onze hedendaagse maatschappij toch over zoveel betere en snellere middelen van communicatie dan vroeger beschikken? Nu wij bovendien weten, hoe krankzinnig kostbaar voor alle partijen elk onafgewerkt dossier is? Is de Minister in dit verband bereid zijnerzijds medewerking te doen verlenen aan het operationeel maken van een computer als permanente, centrale, snelle, nauwgezette, overzichtelijke en bijblijvende bron van juridische informatie? Het uitbouwen derhalve van het, naar ik hoor, in ons land geslaagde proefproject, mede in aansluiting op datgene, wat onder andere in België en in de Verenigde Staten al gerealiseerd is; het was daar harder nodig.

Van der Werff

Een enkel woord over Eindhoven met betrekking tot een eventuele uitbreiding van de wet op de Rechterlijke Organisatie (artikel 46 e.v.) tot eventueel 20 arrondissementsrechtbanken: nog deze maand stelde het college van burgemeester en wethouders aldaar, dat het overleg met het Rijk zich thans richt op de juiste oppervlakte van het beschikbaar te stellen terrein, d.w.z. het terrein aan de Wal tegenover het stadhuis; ook gewaagt het college van bouwplannen. Dat is een geheel ander geluid dan ik in de memorie van toelichting op blz. 19, rechterkolom, en in de nota naar aanleiding van het eindverslag van de vaste commissie (25a, 5 december) vernem. Ik zou dienaangaande toch gaarne een verduidelijking van de zijde van de Minister ontvangen. Is men in Eindhoven op een dwaalspoor of te voortvarend? Ik krijg de indruk, dat de bereidheid hier haar hoogtepunt bij de begroting 1968 vond en sedertdien degressief is. Vorig jaar stelde de Minister blijkens de *Handelingen*, blz. 466, linkerkolom, dat de belangstelling tanende was en in de nota spreekt hij nu van „uiteenlopende reacties”. We moeten bij deze aangelegenheid natuurlijk ons goed voor ogen stellen, dat we van de bestaande situatie en omstandigheden moeten uitgaan en dat we Brabant niet opnieuw als een schoongeveegde lei kunnen gaan indelen. Dan zouden we bij voorbeeld heel zinnig aansluiting hebben kunnen zoeken bij de Tilburgse hogeschool met haar juridische faculteit en computer en bij Eindhoven, oom met computer, als 5de stad van Nederland qua inwonertal, met negering van de bestaande rechtbanken in 's-Hertogenbosch en Breda. Ook dan rijzen er toch vragen.

Bestaan er criteria voor rechtbanken, b.v. ten aanzien van bevolkingsgrootte? Blijkens de nota worden prognoses verwerkt. Hoe ziet de Minister in dezen – ik citeer hem uit voornoemde nota – „... de toekomstige ontwikkeling van de provincie Noord-Brabant”?

Zijn er financiële consequenties en in welke orde van grootte? Is mijn schatting van 8 à 10 mln. verantwoord? Ten koste van welke andere uitgave zou dat moeten geschieden?

Betekent een Eindhovense vestiging in dit stadium geen doorkruising van het beleid, dat terecht gericht is op concentratie en specialisatie? Impliceert een dergelijk beleid een minimum van ongeveer 20 rechters per arrondissementsrechtbank?

Op welke bezwaren stuit eventueel het schuiven en doorschuiven van kantons? Is het waar, dat van de Eindhovense advocaten bij een enquête slechts de helft reageerde?

Terugkerend uit de provincie naar een zaak van algemeen belang: Ons recht is afgestemd op de individu en diens verantwoordelijkheid. Maar plotseling treden in onze samenleving individuen als compacte groep op, soms worden die personen in groepsverband gearresteerd, soms vervolgd. Ik zeg met nadruk „soms”, omdat het een beleidsvraag van het openbaar ministerie betreft, uiteindelijk via delegatie van de procureurs-generaal, toch ressorterend onder directe verantwoordelijkheid van de Minister. In de verschillen in handwijze en aanpak van studenten van de Vrije Universiteit en de Gemeentelijke Universiteit in Amsterdam, of Tilburg en Nijmegen enz., proef ik enerzijds een prijzenswaardige flexibiliteit en gevoel voor nuanceverschillen, maar aan de andere kant bespeur ik bepaald voor het publiek in het algemeen een verwarrende onduidelijkheid. Het lijkt mij, dat een verduidelijkende presentatie rond het beleid met vermelding van alle pro's en contra's in de toekomst voor het vertrouwen van de burgerij in de rechtsbedeling praktisch nut kan afwerpen. De Minister, die de artikelen van Langemeyer en Hugenholz in „Intermediair” ongetwijfeld evengoed, zo niet beter kent dan ik, zal zich herinneren, dat slechts over dat onderwerp verbetering van communicatie en public relations beide auteurs eensluidend waren.

Massale arrestaties of processen dienen niet het contra-effect te krijgen van afbreuk van de overheid of uitholling

van de rechtspleging. Bevreemdend acht ik het, dat personen, die zich zo kritisch in woord, geschrift en daad t.a.v. deze maatschappij opstellen en daarin duidelijk een element van agitatie trachten te brengen, de hulp van diezelfde maatschappij vindiceren voor hen beschermende maatregelen. Niet slechts principieel, doch ook daadwerkelijk ben ik voorstander van een grote mate van tolerantie en begrip voor deze groepen, al was het maar, omdat dezulken ons enkele maatschappelijke misstanden onverbloemd tonen, die wij zelf door een soort – laat ik zeggen – bedrijfsblindheid misschien niet meer kunnen waarnemen. Maar ook de oudere generatie heeft m.i. rechten. Staat u mij toe, mijnheer de Voorzitter, hier te herhalen, wat ik hierover bij de herdenking van een kwart eeuw bevrijding in de Grote Kerk van mijn woonplaats gezegd heb: „De oudere generatie heeft ook rechten, niet voor de opgelopen grijze haren, niet voor de mogelijkerwijs versleten idealen, maar wel b.v. in de vorm van eerbied voor het monument, dat voor heel ons volk het doorgestane leed en de niet te verwoorden ellende uitbeeldt. Ik keur het af, dat een – overigens gelukkig – zeer klein deel van de jongere generatie ons nationaal monument als „stoeiplaats” bezigt, dat dezulken zich infantiel verstouten er hun behoeften te doen en hun orgasmen te beleven. Men hoeft echt geen fatsoensrakker te zijn om een gebrek aan fatsoensnormen te signaleren”.

Mag ik, nu wij ons toch bezighouden met de problematiek rond groepen en massa's, de aandacht van de bewindsman vragen voor gelukkig nog betrekkelijk sporadisch voorkomende gevallen van excessieve verliederlijking op het sportveld en van de zogenaamd „passieve” recreanten daaromheen? Bij diverse takken van sportbeoefening komen als gevolg van de tot kookpunt opgevoerde spanning wantoestanden bij het publiek voor, maar ook bij officials en spelers, alleen al uit de aanzienlijke financiële gevolgen van winst of verlies grotendeels verklaarbaar.

Bij het toevoegen van scheld- en smaadwoorden, bij het hanteren van vuist en voeten, bij het bezigen van allerhande voorwerpen als projectiel en zeker bij massale molestatie dient toch van de zijde van de justitie een bepaalde gedragslijn gevolgd te worden. Bij al te grote lankmoedigheid voorziet ik zelfs bij onze nuchtere Nederlanders zuidelijke om niet te spreken van Zuidamerikaanse taferelen. De hantering van een uiterst gevarieerd en tamelijk wazig toegepast intern tuchtrecht van de verschillende sportbonden wekt nauwelijks enig vertrouwen. Terecht stelde Minister Klompé, mede namens de Minister van Justitie, in haar beantwoording van de vragen van de heer Daams (nr. 248) en later van de heer Verlaan (nr. 325), dat de justitie altijd kan ingrijpen, los van bondsmaatregelen. Mijn vraag is: komt daar ook wat van; zijn daar al richtlijnen over? Het is geen eenvoudige kwestie en het lost zich zelf niet op.

Mijnheer de Voorzitter! Mij ervan bewust, dat ik nog allerminst in de schoenen van mijn voorganger gegroeid ben, zou ik toch de Minister tot slot een vraag willen voorleggen over zeerecht. Ik ben mij ervan bewust, dat ik het onderwerp niet bij de voorbereiding naar voren heb gebracht, maar dat kon toen ook nog niet. Wat is het geval? Bij zijn verdediging van de vorige begroting stelde de bewindsman zich op het standpunt, dat het zeerecht herziening behoeft. Ik citeer (*Handelingen* blz. 468 l.) de Minister „Een vernieuwing in de zin van een aanpassing aan de werkelijkheid van het praktisch toegepaste zeerecht is dus zeker niet overbodig.” Mr. Delprat was, in eerste aanleg er over begonnen zijnde, van oordeel, dat het door prof. Molengraaff geformuleerde zeerecht nog jong was en dat nadere jurisprudentie af te wachten ware. Nu heeft, als ik de telexberichten goed begrijp, onze vertegenwoordiger in de Algemene Vergadering van de V.N. tegen een resolutie, die overigens toch aanvaard werd, gestemd, waarin een congres voor herziening van het zeerecht werd voorgesteld. De vraag ligt voor de hand:

Van der Werff e. a.

Moet ik uit het in New York ingenomen standpunt van Nederland afleiden, dat de bewindsman – ik zou mij erover verheugen, speciaal voor de heer Delprat – inmiddels bekeerd is tot de opvatting Delprat?

De heer **Verdam** (A.R.P.): Mijnheer de Voorzitter! Wij behandelen vandaag de begroting van Justitie, zonder politie. Dat enkele opschrift zou eigenlijk al een reden kunnen zijn voor een breedvoerige meditatie. Is het een voorteken of wat zit hierachter? Ik mag er niet over spreken, want het is niet aan de orde.

Ik kom dus tot de zaak zelve. De Minister maakt het onze fractie bijzonder moeilijk omdat hij zo weinig aanknopingspunten voor debat biedt. Zou hij een pittig controversieel beleid voeren – zo nu en dan een provocerende bestuursdaad verrichten of zijn wetgeving zo traag mogelijk afhandelen – dan zou ik mij in toorn verheugen en in verheugenis vertoornen en veel meer stof voor debat en aanval hebben. Nu kan ik niet anders doen dan waardering uitspreken voor het werk van deze Minister. Als voorbeeld neem ik de produktie op wetgevend gebied. Het derde jaar heet het jaar van de oogst. De Minister is druk bezig de oogst, voor zover hij deze al niet binnen had, binnen te halen. Er is een respectabele lijst in de memorie van toelichting – blz. 29 en 30 – van aanhangige en reeds tot stand gebrachte wetsontwerpen. Deze lijst moet sedertdien al weer worden aangevuld. Ik ben met de heer Niens van mening, dat een dergelijke produktie alleen mogelijk is, wanneer een behoorlijke nawerking van een professorale fase een rol speelt. Ik wil de Minister hiervoor gaarne onze hulde betuigen.

In de lijst van onderwerpen, die op het ogenblik aanhangig zijn, nemen de wetten op het gebied van het vennootschapsrecht en het ondernemingsrecht een belangrijke plaats in. Ik hoop, dat de Minister gelegenheid vindt dit stuk wetgeving nog af te ronden met een ontwerp, over wat men dan aanduidt als de structuur van de vennootschap. De weg daartoe ligt open, nu drie dagen na de officiële datum van het verschijnen van de memorie van toelichting de S.E.R. zijn adviserende taak over de voorstellen van de commissie-ondernemingsrecht – door ieder ander dan mij wordt deze aangeduid als de commissie- met de naam van de voorzitter – op spectaculaire wijze heeft afgerond. Ik kan niet nalaten om over dit S.E.R.-advies even na te mediteren.

Dit advies is spectaculair in de eerste plaats als gevolg van de onverwachte eenstemmigheid, die van groot belang is voor de naam en de positie van de S.E.R. zelf. Voorts is die eenstemmigheid van belang voor het vervolg van de procedure. Wij weten allemaal, dat wij 's morgens wel eens wakker worden gemaakt met een ochtendblad, waarin men de ene keer leest – als de S.E.R. niet unaniem was –: S.E.R. jammerlijk verdeeld. Wanneer de S.E.R. wel eensgezind was: Wie regeert hier eigenlijk? Het is in elk geval van belang voor het vervolg van de procedure, zeker waar het hier een advies betreft, dat zozeer het bedrijfsleven zelf raakt. De S.E.R. adviseert niet alleen over onderwerpen, het bedrijfsleven betreffende, maar hij heeft ook een bredere werking. Dit is een onderwerp, dat primair het bedrijfsleven aangaat. In de derde plaats is deze unanimiteit van belang voor het moreel effect, het effect onder de bedrijfsgenoten, wanneer het gaat om de loyale uitvoering van de wet, die op dit advies wordt gebouwd.

Niet minder belangrijk – en ook spectaculair – is de inhoud van het advies. Het advies bevat zakelijk – ik vat het zeer kort samen – een voorstel, dat voor alle vacatures in de Raad van commissarissen een enkelnamige voordracht door die Raad wordt opgesteld, waartegen de aandeelhoudersvergadering en de ondernemingsraad bezwaar kunnen maken. Als geen bezwaar wordt ingebracht, is de voorgedragene benoemd; in het andere geval beslist de S.E.R.

Bouwen deze voorstellen enerzijds voort op de gedachte van de commissie-ondernemingsrecht, in hun concretisering

Verdam

wijken zij hiervan in belangrijke mate af. Terwijl de commissie-ondernemingsrecht daarbij dacht aan alle publieke ondernemingen – de beursfondsen – met een minimum aantal personeel, beperkt de S.E.R. dat aantal tot die ondernemingen, welke een eigen vermogen van ten minste 10 mln. hebben en hierbij wordt ook nog een bepaalde eis ten aanzien van het personeel gesteld. Dat maakt als ik het goed schat, dit verschil, dat de commissie dacht aan 250 ondernemingen en de S.E.R. aan 150. Aan de andere kant betreft de S.E.R. in zijn advies ook de besloten ondernemingen, voor zover deze aan dezelfde voorwaarden voldoen. Ik ben niet bij machte dit aantal nauwkeurig te schatten. Vanuit een oogpunt van medezeggenschap is er inderdaad geen reden om de maatregelen, die men voorstelt, tot de open ondernemingen te beperken en de besloten ondernemingen daar buiten te laten. Als men op die factor zo sterk het primaire accent legt – terwijl er ook andere accenten denkbaar zijn: – namelijk dat een publieke onderneming ook op de publieke kapitaalmarkt een beroep doet – dan rijst bij mij toch wel de vraag, waarom men de eis zo hoog heeft gesteld, want een bedrag van 10 mln. lijkt mij in dit verband bepaald aan de hoge kant. Ook met een eigen vermogen van 5 mln. is het ongeveer onmogelijk om te ondernemen zonder 100 man personeel te hebben, tenzij men groothandelt of in onroerend goed doet.

Mijnheer de Voorzitter! Ten aanzien van de benoemingsprocedure ruilt de S.E.R. de directe verkiezing van enkele commissarissen door de werknemers in voor een negatieve verkiezing van alle commissarissen. Ik zie hierin uitgesproken voordelen, maar ook nadelen. De voordelen zijn, dat men op deze basis tot eenstemmigheid is kunnen komen en dat deze procedure alle commissarissen betreft. Voorts is er het voordeel, dat de procedure, vergeleken bij bepaalde tussenvoorstellen, een zekere ontcollectivering betekent door het wat meer naar de achtergrond schuiven van de S.E.R. Ik wil mij niet onteinden, dat ik in dit voorstel toch ook wel nadelen zie. Dat ligt met name in het coöptatief element. Dit ligt mij niet erg. Ik geef toe, dat in dat element een bepaalde factor zit van waarborg voor deskundigheid van degenen, die worden voorgedragen. Dat is bepaald een positieve factor. Ik heb toch iets tegen dit coöptatiesysteem, ook in deze gekuiste vorm. Ik heb de indruk, dat invoering van dit middel het omgekeerde is van de weg naar democratisering. Het is misschien een gevoelsargument; ik druk het ook gevoelsmatig uit: ik ben er niet gerust op.

Ik ben trouwens ook niet zo enthousiast over de „veto-democratie”. Deze veto-democratie doet hier een voordracht en dan kan men bezwaar maken. Dat is een vorm van democratie, die tot niets verplicht, die eigenlijk geen recht doet aan het begrip „verantwoordelijkheid”, die rechten geeft maar waarbij je niet het risico loopt tegen plichten op te lopen. Het is mij wat veel strijdmodel en wat weinig samenwerkingmodel. Achter dit alles liggen natuurlijk allerlei diepere opvattingen. De tijd laat niet toe, dat nader te analyseren; daarvoor is het ook een compromis tussen werkgevers en werknemers en tussen de verschillende groeperingen van werkgevers en werknemers onderling. In elk geval is het S.E.R.-advies zo'n compromis met grote verdienste, al heb ik ook wel de nodige bezwaren.

De meest waardevolle gedachte eruit – en ik geloof dat daarop in elk geval het accent moet worden gelegd – is dat het S.E.R.-advies in dezen nieuwe wegen betreedt. De S.E.R. spreekt met zoveel woorden uit, „dat van de onderneming als samenwerkingseenheid de werknemers als constituerende component deel uitmaken, ook al moge dit dan niet in deze zin worden opgevat dat de factor arbeid mede tot het oprichten van de onderneming heeft besloten.” Deze scherp geformuleerde zin raakt m.i. het hart van de kwestie en betekent in wezen een nieuwe structuurvisie. De vraag, of men dan met dat resultaat en de uitwerking ervan meer of minder enthousiast is, kan m.i. naar het tweede plan gaan.